

17. ต้นกระท่อม

รายละเอียดเนื้อหา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitragyna diversifolia* (Wall ex G.Don) Havil

ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Mitragyna javanica* Koord. & Valetton

ชื่อวงศ์ จัดอยู่ในวงศ์เข็ม (RUBIACEAE) เช่นเดียวกับกระท่อมบก

ชื่ออื่น ถ่มพาย (เลย), โทม่น้อย (เพชรบูรณ์), กระท่อมตง (กาญจนบุรี), กาตุม (เขมร-จันทบุรี), ต่ำ (ส่วย-สุรินทร์), ท่อมนา (สุราษฎร์ธานี), ท่อมขี้หมู (สงขลา), กระท่อมขี้หมู ตุ่มแฮะ ตุ่มน้อย ตุ่มน้ำ (ภาคเหนือ), กระท่อมน้ำ (ภาคกลาง), กระท่อมหมู, กว้าวตุ้ม, ตุ่ม, แฮะ เป็นต้น

ลักษณะของกระท่อม

ต้นกระท่อม จัดเป็นพรรณไม้ต้นผลัดใบขนาดกลาง เป็นทรงพุ่มกลม มีความสูงได้ประมาณ 8-15 เมตร แตกกิ่งแขนงต่ำ ลำต้นคดหรือเปลาตรง เปลือกลำต้นด้านนอกเป็นสีเทา หลุดออกเป็นแผ่นเล็ก ๆ มีรูระบายอากาศขนาดใหญ่ทั่วไป ทำให้ดูเปลือกขรุขระ ส่วนเปลือกด้านในเป็นสีเหลืองอ่อน เมื่อลำต้นแก่โคนต้นมักจะเป็นพูพอน นิยมขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ด ชอบดินเหนียว ต้องการน้ำค่อนข้างมาก ควรปลูกในที่ที่มีแสงทั้งวัน มีเขตการกระจายพันธุ์จากตอนใต้ของจีนจนถึงมาเลเซีย ในประเทศไทยพบขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้นที่ค่อนข้างโปร่งใกล้น้ำและตามทุ่งนาทั่วไป

ใบกระท่อม ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงตรงข้ามเวียนสลับตั้งฉากกัน ลักษณะของใบเป็นรูปไข่ รูปขอบขนาน รูปรี หรือรูปรีค่อนข้างกลม ปลายใบมน โคนใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ส่วนขอบใบเรียบ ใบมีขนาดกว้างประมาณ 3-7 เซนติเมตร และยาวประมาณ 5-12 เซนติเมตร หลังใบเกลี้ยง ส่วนด้านล่างมีขนขึ้นประปรายหรือเกลี้ยง เนื้อใบค่อนข้างเหนียว เส้นใบมี 8-12 คู่ แยกเยื้องกันชัดเจน ปลายเส้นใบจรดเส้นใบถัดไป เส้นใบขนานกันเป็นระเบียบสวยงาม เห็นได้ชัดเจน ก้านใบยาวประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบคู่ละ 1 คู่ ลักษณะเป็นรูปรีหรือรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 0.5-1.3 เซนติเมตร ปรากฏชัดเจนตามปลายกิ่ง

ดอกกระทูมนา ออกดอกเป็นช่อกระจุกซ้อน 3 ชั้น ระบายเดียวกัน สลับกับตรงข้าม โดยจะออกตามซอกใบ มีใบประดับขนาดใหญ่ทุกชั้น ลักษณะคล้ายใบแซมห่าง ๆ มีเส้นใบเช่นเดียวกับใบปกติ ก้านใบเป็นสีแดง บริเวณส่วนล่างของช่อ ก้านช่อแยกออกเป็นมุม 45 องศา ที่โคนก้านดอกแต่ละชั้น ก้านช่อดอกแต่ละชั้นจะยาวประมาณ 3-6 เซนติเมตร ก้านช่อกลม ดอกเป็นสีเหลืองแบบกระจุกแน่น ดูรวมกันแล้วเหมือนดอกกลม มีขนาดประมาณ 1-2 เซนติเมตร แต่ละช่อจะมีดอกเล็ก ไม่มีก้านดอก กลิ่นหอมแรง กลีบรองกลีบดอกเล็กมาก ติดกันคล้ายรูปถ้วย ขอบตัด กลีบดอกเป็นสีเหลือง โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ส่วนปลายแยกเป็นแฉก 5 แฉก ดอกมีเกสรเพศผู้ 5 อัน รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ มีก้านเกสรเพศเมียยื่นพ้นปากหลอดกลีบดอก ดอกมีกลิ่นหอม ออกดอกในช่วงประมาณเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ผลกระทูมนา ผลมีลักษณะรูปทรงกลมหรือรูปไข่ขนาดเล็ก ผิวผลขรุขระ แข็ง อัดรวมกันเป็นก้อนกลม ผลเมื่อแห้งจะแตกออก ภายในมีเมล็ดมีปีก เป็นผลในช่วงระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม

สรรพคุณของกระทูมนา

1. ใบมีรสขมฝาดเย็นเมา มีสรรพคุณช่วยลดความดันโลหิตและออกฤทธิ์กดต่อประสาทและกล้ามเนื้อ (ใบ)
2. ยาแผนโบราณของไทยจะใช้ใบกระทูมนา (แทนใบกระท่อม) เป็นยาแก้ท้องร่วง ปวดมวนท้อง ซึ่งมีฤทธิ์เหมือนใบกระท่อม แต่อ่อนกว่า สามารถนำมาใช้แทนกันได้ (ใบ)
3. เปลือกต้นและใบใช้เป็นยาแก้บิดมูกเลือด (เปลือกต้น, ใบ)
4. เปลือกต้นมีรสฝาดร้อน ใช้เป็นยารักษาโรคผิวหนังทุกชนิด แก้มะเร็งคุดทะราด (เปลือกต้น)

บทนำบรรยาย

“ต้นกระทูมนา” เป็นไม้ผลัดใบเป็นทรงพุ่มกลม ออกดอกเป็นช่อกระจุกซ้อน 3 ชั้น กลิ่นหอมแรง โดยจะออกดอกในช่วงประมาณเดือนสิงหาคม – เดือนกันยายน ส่วนใบของกระทูมนานั้นมีรสขมฝาดเย็นเมา ช่วยลดความดันโลหิตและออกฤทธิ์กดต่อประสาทและกล้ามเนื้อซึ่งมีฤทธิ์เหมือนใบกระท่อม แต่อ่อนกว่าสามารถนำมาใช้แทนกันได้